

домлення ідеї, але одночасно вона має почуватися як дещо, сповнене життя у державі. В теоретичному осягненні ідейного взаємозв'язку речей дух є самотнім, він не може залишатися у своєму внутрішньому світі, а відтак в історичному процесі з формуванням найвищих ідей завжди пов'язана їхня реалізація у суспільстві. Мораль має своє буття лише там, де зорганізовані в єдине ціле життя, дух і любов. Оскільки суть окремого життя є спільною суттю цілого, так, що зв'язки з ним відповідають потребам власного буття, розвиток особи припиняється, починаючи з християнства, проте відновиться, коли політична мораль античності знову знайде визнання в умовах сучасності.

Друга риса нового ідеалу дозволяє ще глибше побачити оригінальність гегелівських переживань. Поняття, в яких оформлюється нова система моральності, належить певній релігії, яка лежить по той бік моралі. Провина – це будь-яке порушення життя, доля – будь-яка реакція цілого на таке порушення. Тому провина, страждання і доля є відношеннями, що мають місце в боротьбі сил у житті, і доля є відповіддю на шкоду буття, навіть якщо ця шкода не є провинною для моралі. Тому тамування болю, що виникає з руйнування життя, яке є єдиним з нами у Всежитті, відбувається через любов, що відновлює цю єдність, і не має нічого спільного з каяттям, страхом перед покаранням, благанням про милосердя. Кожен моральний порядок, що є у відносинах закону, порушення закону, покарання та примирення через любов, утримує людину у неминучому колі абстрактних зв'язків, за межами якого залишається цілісність її суті.

Останнім штрихом нового гегелівського морального світу є усвідомлення, що шлях духу до реалізації цього ідеалу, як і реалізація всього розвитку, проходить крізь

біль і працю, і без них є неможливим стан, якого він прагне досягти. Розділення, біль, праця, обмеження – є моментами людського стану, оскільки вони належать до процесу самого життя. В цьому знаходить вираз та страхотлива суворість, з якою Гегель ставить до фантазій Просвітництва про блаженство. Його новий ідеал відкидає довільність і чуттєвість власного життя так само, як і моральні поняття, що походять із трансцендентного світогляду. Відтак вони мусять бути підпорядкованими моментами у гегелівській системі моралі. Надзвичайні труднощі містилися у завданні оформити новий систематичний погляд на мораль. Найбільша з них полягала у протиріччі між історичним усвідомленням реальності всякої історичної дійсності та метафізичною потребою в останньому, заключному слові та у єдиній абсолютній цінності.

Підсумовуючи викладене, можна зробити наступні висновки: на думку Вільгельма Дільтея, поняттю ідеалу у Гегеля не притаманний трансцендентний характер; ідеалом у Гегеля виступає одночасно осягнення іманентного божественного взаємозв'язку речей та реалізація цієї ідеї в людському суспільстві. Таким чином, світоглядні витоки формування поняття ідеалу у філософії Гегеля можна віднайти у його ранніх філософсько-релігійних пошуках та ранніх суспільно-політичних ідеях, що є, на нашу думку, новим та перспективним шляхом дослідження теоретичного змісту цього поняття у філософії Гегеля, відкриттям світоглядно-особистісних аспектів формування філософської системи видатного німецького мислителя.

Список використаних джерел:

1. *Dilthey W. Die Jugendgeschichte Hegels.* – Berlin, 1905. – 212 s.

Надійшла до редколегії 11.06.2014

И. В. Ляшенко

ПОНЯТИЕ ИДЕАЛА В ФИЛОСОФИИ ГЕГЕЛЯ РАННЕГО ПЕРИОДА

В статье с новых исследовательских позиций ("История молодого Гегеля" В. Дильтея) раскрывается содержание и значение понятие идеала в философии "молодого" Г. Гегеля.

Ключевые слова: идеал, Г. Гегель, В. Дильтей, "История молодого Гегеля".

I. Liashenko

CONCEPT OF "IDEAL" IN THE "EARLY" HEGEL'S PHILOSOPHICAL SYSTEM

The article with the new research positions ("History of the young Hegel" V. Dilthey) describes the content and meaning of the concept of the ideal in "young" Hegel's philosophy.

Keywords: ideal, G. Hegel, W. Dilthey, "History of the young Hegel".

УДК 1(091)

М. В. Сорока, здобувач, КНУ ім. Т. Шевченка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У статті аналізуються наявні у сучасній науковій літературі методологічні концепції, методи та прийоми вивчення історії української філософії, формулюються методологічні засади дослідження автором історії української політичної філософії.

Ключові слова: методологія дослідження історії української філософії, політична філософія, історія української політичної філософії.

У попередніх публікаціях ми нами була проаналізована предметна диференціація політичної філософії та політичної науки як методологічна засада вивчення історії української політичної філософії [18]. Наступним кроком нашого дослідження постає необхідність комплексного формулювання основних методологічних засад подальшого вивчення історії української політичної філософії як складової розвитку національної культури. Тобто, виникає необхідність уточнення тих методологічних концепцій, методологічних принципів та прийомів дослі-

дження історії української філософії, на які ми будемо спиратися під час аналізу історії вітчизняної політичної філософії, концептуалізації політичного світу та політичного досвіду в українській філософській культурі.

Оскільки аналіз методологічних концепцій дослідження історії української філософії є досить широким за змістом і обсягом напрямом історико-філософської науки, у даному розділі ми не ставимо завдання дати вичерпну характеристику усіх методологічних концепцій дослідження історії української філософії, їх світогляд-

них та гносеологічних засад. Аналіз сучасних методологічних концепцій дослідження історії української філософії вже був проведений дослідниками [Див.: 12.; 6; 8; 13; 5; 10; 14]. Тому, спираючись на основні результати вказаних праць сформулюємо основні методологічні засади та принципи нашого дослідження.

Не зважаючи на наявність різних (інколи, конфліктуючих) методологічних підходів до вивчення історії української філософії, ми вважаємо, що деякі елементи кожного з можуть бути застосовані для дослідження історії української політичної філософії як складової національної духовної культури.

На думку С. В. Руденка, сучасні дослідження історії української філософії можна умовно поділити на п'ять основних напрямів, серед яких описова модель дослідження історії української філософії, історико-філософське українознавство (В. Горський та інші), тематично-персональна концепція історії філософії України (С. Бондар, В. Лісовий, І. Огородник, М. Русин та інші), "історіографія історії філософії" (В. Горський, Ю. Кушаков, В. Табачковський), "філософія історії української філософії" (С. Йосипенко) [12, с. 53]. Використовуючи результати аналізу С. В. Руденком продуктивних та проблемних положень сучасних методологічних концепцій дослідження історії української філософії сформулюємо методологічні принципи нашого дослідження.

Описовий метод має вагоме значення для нашого вивчення історії української політичної філософії. Можна повністю погодитись із С. В. Руденком у тому, що тільки на основі описового підходу "стає можливим осмислення специфічних рис вітчизняної філософії в її історії, вивчення закономірностей її розвитку, значення для вітчизняної та світової філософської думки, з'ясування умов можливості застосування філософських ідей минулого для розв'язання актуальних філософських проблем сучасності" [12, с. 3]. Також продуктивним елементом описового підходу до вивчення історії вітчизняної філософії є вимога до термінологічної та змістовної точності у викладі історико-філософського матеріалу. Як зазначає С. В. Руденко, "цю методологічну норму можна побачити вже в "Лекціях з історії філософії" Гегеля, де він говорить про те, що легко "перечеканити" зміст учень філософів минулого на сучасний лад і знайти в них ідеї, проблеми, положення, які є актуальними для епохи і часу дослідника, але аж ніяк не такими для епохи і особистості самого філософа минулого (наприклад, "філософські погляди" Тараса Шевченка чи Лесі Українки, "ідеалістична" філософія Г. С. Сковороди, "онтологічне вчення" Іларіона Київського, "кордоцентричність" та "екзистенційність" української філософії тощо) [12, с. 74]. Ми переконані, що при дослідженні історії української політичної філософії дотримання цього методологічного правила має досить важливий характер, оскільки у сучасній літературі все ще можна зустріти випадки не зовсім коректного оцінювання за допомогою сучасних термінів політичні ідеї та концепції минулого.

До проблемних положень описової методології дослідження історії української філософії С. В. Руденко відносить її принципову неорієнтованість на пояснення закономірностей історичного розвитку філософського знання, його зв'язку з іншими формами духовного життя суспільства, не здатність побудувати модель внутрішнього розвитку філософського знання, а, відповідно, дослідити механізм кумуляції філософського знання в історії філософії, не здатність дати експліковане розуміння національної форми розвитку філософського знання, не можливість пояснити і обґрунтувати значення філософського знання, що виникло в минулому, для розвитку сучасних філософських досліджень [12, с. 75].

Останнє проблемне положення описового методу історико-філософського дослідження, на нашу думку, стало однією з причин амфіболії у сучасному вітчизняному науковому дискурсі політичної філософії та політичної науки у цілому, історії політичної філософії та історії політичної науки зокрема. Усвідомлення зазначених проблемних моментів описової моделі історико-філософського пізнання дозволять уникнути некоректного напрямку нашого вивчення історії української політичної філософії.

До продуктивних методологічних принципів та ідей "історико-філософського українознавства" С. В. Руденко відносить "переключення дослідження історії української філософії "на реєстр культури", розуміння історії української філософії як галузі міждисциплінарних досліджень, принцип діалогічності, принцип рівноцінності, чітке розрізнення генетичного та функціонального аспекту вивчення історії вітчизняної філософії, структурно-функціональна типологізація корпусу досліджень історії вітчизняної філософії на такі види як "історія філософської думки", "історія філософської теорії", "історія філософів" [9, с. 13]. Однак, досліджуючи історію вітчизняної політичної філософії, на нашу думку, слід уникати абсолютизації ідеї міждисциплінарності, яка постає ключовою для "історико-філософського українознавства", але у межах дослідження історії політичної філософії може призвести розмивання предметних областей історії політичної філософії та історії політичної думки.

Особливо важливими для нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії постає методологічний підхід С. Л. Йосипенка, який можна визначитися самим дослідником як "філософія історії української філософії".

Враховуючи те, що історико-філософське дослідження С. Л. Йосипенка також значною мірою торкається вивчення проблем історії становлення вітчизняної політичної філософії, формування політичного світу й простору України, ми хотіли б більш детально зупинитися на аналізі запропонованої вченим методології.

На думку С. Л. Йосипенка, "до питання методу слід підходити у феноменологічному сенсі – не як до нейтрального знаряддя, яке застосовується до наявних речей, а як до способу бачення предмета" [2, с. 6]. На основі такого "субординованого" розуміння предмета й об'єкта дослідження історії вітчизняної філософії вчений пропонує власний тип ("жанр") історико-філософського дослідження, який позначається термінами "філософська історія ідей" та "філософія історії української філософії".

На думку С. В. Руденка "Філософська історія ідей" наближується С. Л. Йосипенком до загальновідомого та вживаного в сучасній вітчизняній історико-філософській літературі методу соціокультурного аналізу історико-філософського процесу [14, с. 80], у межах якого, за влучним висловом С. Л. Йосипенка, "... аналіз текстів не є ні самодостатнім, ні самоочевидним, оскільки вимагає передусім реконструкції загального контексту та з'ясування статусу текстів у цьому контексті" [2, с. 7].

Можна погодитись із С. В. Руденком, що в основу "філософської історії ідей" С. Л. Йосипенко покладає геонеологічний метод історико-філософського пізнання, застосування якого створює умови для переведення історико-філософського дослідження на метарівень, який, на наш погляд, досить влучно учений називає "рефлексивною історією філософії". Теорія історико-філософського процесу, методологія історико-філософського пізнання та конкретні дослідження не презентують різні предметні сфери, натомість є предметно тотожними [14, с. 80].

Розрізнення "безпосередньо предметного" та "рефлексивного" рівнів історико-філософського пізнання дозволяє чітко окреслити дві можливі предметні сфери

розвитку історії української філософії, такі як "філософія історії філософії", яка "є рефлексією над історією філософії як процесом" та "теорія історії філософії", яка пов'язана з "рефлексією над історико-філософським пізнанням" [2, с. 40]. У свою чергу, згідно з позицією вченого, царина теорії історії філософії має два основні "реєстри", першим з яких є філософія історії, яка підтримує історичний складник історико-філософської науки, другим – епістемологія історії філософії як методологія історичного пізнання [2, с. 40]. Таким чином, згідно з позицією С. Л. Йосипенка, теорія історії філософії є предметно тотожною з філософією історії. "філософію історії філософії та філософію історії, – пише С. Л. Йосипенко, – можна розрізнати лише умовно – це два різні жанри одного філософського дискурсу, де в першому випадку привілеюється... «внутрішня», а в другому – «зовнішня» історія думки... Будь-який жанр історико-філософського дослідження спирається на певну філософію історії, а отже, визначення жанрів передбачає прояснення їхніх філософій історії" [2, с. 40–41].

Згідно з позицією С. Л. Йосипенка, філософська історія ідей, будучи одним із провідних методів історико-філософського дослідження української духовної культури ранньомодерного періоду, дозволяє розв'язати проблему співвідношення філософського та історичного складників історико-філософської науки на основі, з одного боку, експлікації "трансїсторичності" філософії в її історичному розвитку, з іншого ж, – обґрунтування історичності філософської думки.

С. Л. Йосипенко пропонує спиратися під час здійснення історико-філософського дослідження в галузі історії вітчизняної філософії на ідеї, "які мисляться конкретними дієвцями, свідомо чи несвідомо, у певному соціальному, культурному і т. п. контексті, які мисляться правильно чи неправильно, але які стають предметом певного осмислення, застосування тощо" [2, с. 70–71]. Відповідно, наше дослідження історії вітчизняної політичної філософії може ґрунтуватися на розумінні історії української філософії як історії філософських ідей, які виникають у межах різних культурно-історичних просторів. Основним для критичної філософії історії постає трансцендентальний підхід, зміст якого полягає "у відкиданні історизму без відкидання історії" [2, с. 77], що дозволяє уникнути таких загальновідомих неприйнятних елементів в структурі історико-філософського вчення, як схематизм, філіація ідей, "абсолютне знання", фіналізм тощо.

Отже, до основних методологічних засад концепції "філософії історії української філософії" С. Л. Йосипенка можна віднести ідею про необхідність переосмислення співвідношення предметної та методологічної стратегії вітчизняної історико-філософської науки, предметне розмежування "філософії історії філософії" й "теорії історії філософії", розуміння методу історико-філософського пізнання як способу конституювання історико-філософської реальності, обґрунтування "філософської історії ідей" як домінуючого методу дослідження історії української філософії [9, с. 14].

Проте, важливим методологічним застереженням для нашого дослідження історії вітчизняної політичної думки має бути своєрідне ототожнення історико-філософського та філософсько-історичного пізнання в межах концепції "філософії історії української філософії", яке може призвести до низки методологічних проблем в інтерпретації історії вітчизняної філософії (монологічність, анонімність, типологізованість історико-філософського процесу, "філіація ідей", принцип "абсолютного знання" тощо) [9, с. 14].

Проаналізувавши основні сучасні методологічні концепції дослідження історії української філософії, проду-

ктивні й евристичні елементи яких стали методологічним базисом нашого дисертаційного дослідження, вважаємо за необхідне звернутися й до висвітлення конкретних методів історико-філософського пізнання, які будуть використовуватись нами для дослідження історії української політичної філософії, політичного світу як складових національної духовної культури.

Головними для нашого подальшого вивчення історії української політичної філософії постають такі методи історико-філософського дослідження як метод раціональної реконструкції історико-філософського процесу, метод реконструктивної рефлексії, методи проблемно-категоріального та соціокультурного аналізу історико-філософського процесу, метод біографічного аналізу, метод іманентної критики. Спираючись на сучасні наукові дослідження, що присвячені сучасним методологічним проблемам історико-філософського пізнання (З. А. Каменського, Е. Ю. Соловйова, В. Гюсле, Ю. В. Кушакова, С. В. Руденка та ін.), коротко розглянемо зміст кожного із названих методів та обґрунтуємо необхідність їх застосування для дослідження історії вітчизняної політичної філософії як складової політичного простору України, який сформувався у масштабі історії розвитку національної духовної культури.

Одним із перших за значенням для реалізації мети і завдань нашого дисертаційного дослідження постає метод раціональної реконструкції історико-філософського процесу. Чи не вперше до методологічного апарату історико-філософської науки цей метод вводить відомий російський історик філософії З. А. Каменський у своїй узагальнюючій праці "Методологія історико-філософського дослідження" [3]. У вітчизняній історико-філософській літературі, яка присвячена методологічним проблемам дослідження історії української філософії, було здійснено уточнення змісту цього методу відносно предметно-проблемного поля історії української філософії [12, с. 57–119]. Розглянемо спочатку спосіб розуміння методу раціональної реконструкції історико-філософського процесу, запропонований З. А. Каменським.

З. А. Каменський пропонує визначати зміст таких понять як "метод історико-філософського пізнання", "методологія історико-філософського дослідження", "раціональна реконструкція історико-філософського процесу" у контексті основних принципів розробленої ним же "імперативно-цільової концепції методології історико-філософського дослідження". З. А. Каменський виходить із класичного аристотелівського розуміння методу як шляху пізнання через сукупність застосовуваних для цього способів, З. А. Каменський доповнює його *конструктивістською* інтерпретацією, суть якої полягає в тому, що поняття методу виявляється експліцитним не лише у зв'язку з такими поняттями, як "засіб" та "спосіб", але і з поняттям "мети". На думку вченого, таке розуміння методу взагалі закладене ще в аристотелівській філософії, адже "якщо Арістотель вважав, що метод є засіб, то це означає, що метод є засобом досягнення певної пізнавальної *мети*" [3, с. 69]. Також З. А. Каменський зазначає, що цей аспект аристотелівського розуміння методу отримав розвиток у філософських дослідженнях ХХ ст. і став основою конструктивістського витлумачення поняття методу як способу активного проникнення в досліджуваний матеріал, здійснення його реконструкції на основі визначених пізнавальних цілей, які можуть бути редукованими до розв'язання конкретних завдань. Саме на основі конструктивістської інтерпретації дослідник визначає метод взагалі "як конструктивний засіб оволодіння матеріалом з метою вирішення визначених пізнавальних завдань" [3, с. 72]. Тому З. А. Каменський пропонує наступне визначення

методу та методології історико-філософського дослідження: "Дослідницькі засоби (способи, прийоми, процедури, словом, операції), за допомогою яких оптимальним чином здійснюється історико-філософське дослідження в певній формі, тобто досягається визначена його мета, називаються його методами, а вчення про ці методи – методологією історико-філософського дослідження" [3, с. 75]. Наведене визначення дозволяє зрозуміти зміст та особливості імперативно-цільової концепції методології історико-філософського дослідження: "Оскільки ці методи (історико-філософського дослідження. – М. С.), – продовжу дослідник, – суть деякі рекомендації, приписи, словом, імперативи і оскільки в основу цього розуміння покладена ідея мети, постільки цю концепцію методології пропонується назвати імперативно-цільовою концепцією методології історико-філософського дослідження" [3, с. 75].

Щойно зазначений спосіб розуміння методу та методології історико-філософського дослідження З. А. Каменський використовує для визначення поняття реконструкції історико-філософського процесу. Реконструкція історико-філософського процесу може мати раціональний або нераціональний характер, тобто бути раціональною або нераціональною. З. А. Каменський вважає, що існують такі історико-філософські праці, що являють собою нераціональні реконструкції історико-філософського процесу. Критерієм раціональності дослідження історико-філософського процесу є наявність під час його побудовання чітко визначеної мети та спеціально розроблених для її реалізації методів: "... історико-філософське дослідження, – зазначає З. А. Каменський, – умисно здійснюване на основі базової теорії, яка відрізняється від тієї, що реконструюється, і тому не тотожна простому її описанню, що являє собою досягнення свідомо поставленої мети і здійснюване за допомогою спеціально розроблених для цього засобів-методів, називається раціональною реконструкцією історико-філософського процесу" [3, с. 76–77]. Таким чином, "нераціональна" реконструкція історико-філософського процесу не передбачає наявності усвідомленої та чітко сформульованої мети дослідження та спеціально сформованих для його реалізації методів, тобто й історико-філософське дослідження, "яке здійснюється без усвідомлення цілей та методології, на основі стихійних рішень дослідницьких завдань, є нераціональним" [3, с. 77].

Акцитування З. А. Каменським уваги на "цільовому" аспекті дослідження того чи іншого явища в історії філософської думки дозволяє нам чітко спрямувати наше дослідження історії української політичної філософії на розв'язання актуальних проблем розвитку сучасного політичного світу України, умов можливості досягнення суспільного та політичного консенсусу. У цьому відношенні наше дослідження історії вітчизняної політичної філософії, історії формування політичного світу як складової української національної культури постає е просто описом (історіографією) минулого, а раціональною реконструкцією історико-філософського процесу у національній формі.

У згадуваних вже працях С. В. Руденка пропонується розширене розуміння методу раціональної реконструкції, яке автор ґрунтує на способі визначення раціональної реконструкції, представленої у концепції історії науки І. Лакатоса. На основі методологічних ідей, представлених у праці І. Лакатоса "Історія науки та її раціональні реконструкції" [4], С. В. Руденко пропонує наступне визначення методу раціональної реконструкції, яке дещо відрізняється від позиції З. А. Каменського, хоча й не суперечить їй. На думку С. В. Руденка, раціональну

реконструкцію можна визначити як нормативно інтерпретовану, тобто побудовану за певними правилами, сформованими в межах деякої історико-філософської теорії, модель раціонального росту філософського знання, що має предметно-конструктивну та пояснювальну силу щодо нераціональних, зовнішніх (культурно-історичних, соціально-політичних, економічних, психологічно-біографічних тощо) чинників його становлення й розвитку в історії [11, с. 81]. Можна погодитись із тим, що такий спосіб розуміння методу раціональної реконструкції більш відповідає предметним особливостям та завданням історії української філософії в цілому, та історії української політичної філософії зокрема. Відносно нашого дослідження, наведений вище спосіб розуміння раціональної реконструкції дозволить зосередити аналіз на процесі історичного приросту й розвитку політичного світу як частини української національної культури, раціонального росту політичних ідей, концепцій, течій, напрямів, принципів та програм, що мають об'єктивований онтологічний статус та наповнюють сучасний політичний світ України.

Говорячи про те, що політичній ідеї, напрями, течії, вчення та концепції постають невід'ємними складниками онтології політичного світу, ми зазначали, що не кожна з них набуває онтологічного статусу, тобто стає дієвою складовою політичного світу. Досить часто політична ідея чи концепція, функціонуючи у національній культурі, залишається лише рефлексією над політичним буттям, не стаючи сама цим буттям. Відповідно при дослідженні історії української політичної філософії виникає необхідність у методі розрізнення тих філософсько-політичних ідей минулого, які надали буття політичному світові, стали його онтологічними елементами, і тих філософсько-політичних ідей, які мають статус лише пізнавальної рефлексії над дійсним буттям політичного світу, не стаючи його частиною. Іншими словами, відносно однієї і тієї ж самої філософсько-політичної ідеї, вчення, напрями, періоду в історії української духовної культури можливі різні раціональні реконструкції, які вступають у конфлікт щодо інтерпретації ідентичного історико-філософського матеріалу. Адже, наприклад, твір Іларіона Київського "Слово про Закон і Благодать" можна досліджувати (тобто здійснювати раціональну реконструкцію) і у якості рефлексії над політичним буттям Київської Русі, і, одночасно у якості онтологічної частини самого політичного світу Київської Русі. Очевидно, що такі раціональні реконструкції неминуче будуть знаходитись у інтерпретативному конфлікті. Іншими словами, у цій ситуації буде наявний згадуваний нами "конфлікт" історії політичної філософії та історії політичної думки.

Для розв'язання цієї проблеми у нашому дослідженні може бути застосований метод реконструктивної рефлексії, історико-філософський зміст якого розроблений у працях С. В. Руденка. "Предметом реконструктивної рефлексії (в історико-філософському дослідженні. – М. С.), – зазначає С. В. Руденко, – постають раціональні реконструкції певного фрагменту історико-філософського процесу, причому цей метод актуалізується лише у випадку, коли відмінні раціональні реконструкції ідентичного історико-філософського матеріалу набувають конфліктуючого, тобто, взаємозаперечувального відношення. Результатом застосування методу реконструктивної рефлексії є перетворення конфліктуючих раціональних реконструкцій на альтернативні, шляхом виявлення спільних онтологічних та епістемологічних (курсив мій. – М. С.) основоположень..." [6, с. 29].

Важливими для реалізації мети й завдань нашого дослідження постають методи проблемно-категоріаль-

ного та соціокультурного аналізу історико-філософського процесу. Метод проблемно-категоріального аналізу дозволяє виокремити в історії вітчизняної політичної філософії ті механізми приросту політичного досвіду, які мають внутрішній, іманентний характер. Ідеться, перш за все, про спадкоємність певних політичних ідей, положень, концепцій, які утворюють "внутрішню логіку" побудови політичного світу, яка постає відносно незалежною від культурно-історичного контексту певного конкретно-історичного розвитку української культури. Іншими словами, метод проблемно-категоріального аналізу дозволяє розкрити механізм "зняття" й кумуляції політичних ідей, концепцій, теорій та вчень у процесі історичного розвитку.

Метод соціокультурного аналізу передбачає аналіз зовнішніх чинників історичного становлення і розвитку політико-філософської думки в історії української філософії і культури. Здійснюючи вивчення історії вітчизняної політичної філософії ми маємо усвідомлювати, що відтворення лише "логічної" послідовності формування і розвитку політико-філософських ідей минулого є недостатнім та однобічним. Політична філософія є, перш за все, явищем і продуктом духовної національної культури. Політико-філософська рефлексія орієнтована на розв'язання проблем, які виникають у процесі розвитку національної культури в цілому, її духовної та політичної сфери зокрема. Тому важливим методологічним застереженням при дослідженні історії вітчизняної політичної філософії має бути те, що відносно незалежна "логіка" розвитку політичних ідей минулого може бути "порушена" в "скорегована" конкретно-історичними потребами національної культури. Саме тому, як зазначають М. Ю. Русин та С. В. Руденко, методи проблемно-категоріального та соціокультурного аналізу завжди необхідно розглядати у єдності і "єдність цих методів розкривається у тому, що кожен із них, будучи моментом цілого, відтворює у собі своє інше" [17, с. 93].

Вагомим для нашого дослідження історії вітчизняної політичної думки постає біографічний аналіз як метод історико-філософської науки. Можна повністю погодитись із позицією дослідників, що "... основним завданням методу біографічного аналізу є віднайдення єдності між особистістю мислителя і його філософською системою, між філософією і життям в цілому. Формою, що поєднує життя і творчість є проблема як форма пізнання. Тому застосування методу біографічного аналізу в історико-філософському дослідженні спрямоване на виявлення й дослідження такої проблемної єдності, яка розкриває динаміку співвідношення еволюції особистості того чи іншого філософа й розвитку його філософської системи" [16, с. 174]. Дійсно, вивчення політичної ідеї, вчення, доктрини минулого завжди буде обмеженим без знань про його носія, яким завжди постає особистість. Саме у цьому відношенні метод біографічного аналізу спрямований на дослідження світоглядно-особистісних засад філософсько-політичного вчення минулого, а світогляд того чи іншого мислителя минулого постає "інваріантною структурою", яка відображає "фундаментальні смислові орієнтири особистості, на рівні яких не може бути розрізнення між зовнішнім й внутрішнім, теоретичним і прикладним..." [16, с. 174]. Застосування методу біографічного аналізу у нашому дослідженні буде спрямоване не стільки на аналіз зовнішньої сторони життя політичного діяча та мислителя минулого, скільки на проникнення до світоглядних засад його життя та ідей, які дозволять віднайти смислову й проблемну єдність життя й інтелектуальної діяльності [16, с. 174].

Також важливим методологічним принципом для нашого дослідження історії вітчизняної політичної філо-

софії постає те, що метод біографічного аналізу не слід розуміти як складову частину, або спосіб застосування методу соціокультурного аналізу. Цілком очевидно, що життя і творчість філософа чи політичного мислителя минулого не вичерпується розвитком його філософських чи політичних ідей, оскільки "він також завжди постає громадянином певної держави, сучасником певної культури....звичайно, ці елементи мають фіксуватися ... Проте визначення цих елементів не є найголовнішим в історико-філософському дослідженні біографії" [16, с. 172].

Також одним із ключових для нашого дисертаційного дослідження постає історико-філософський метод іманентної критики, який розроблений у працях Г. Гегеля, Л. Фюрбаха, і сучасних історико-філософських дослідженнях Ю. В. Кушакова, М. А. Булатова, В. Гюсле. На нашу думку, найбільш вдало зміст цього методу розкрито у праці сучасного німецького філософа В. Гюсле "Генії філософії Нового часу". Говорячи про критику доксографії та деконструкціонізму в історико-філософському дослідженні, В. Гюсле вводить поняття іманентної критики. Вчений формулює дві основні змістовні вимоги до застосування цього методу. По-перше, іманентна критика повинна намагатися досягнути внутрішню логіку вчення, що критикується. По-друге, необхідною умовою іманентної критики є те, аби її позиція не відставала від тієї, що критикується. "Потрібно шукати третій шлях, – зазначає В. Гюсле, – шлях поміж простим викладом і поверховою рефлексією. Це і є шлях іманентної критики" [19, с. 4].

Можна погодитись із позицією С. В. Руденка відносно того, що поняття іманентної критики найбільш адекватно виражає методологічні проблеми, які постали в традиції вітчизняних історико-філософських досліджень. Сьогодні будь-яке дослідження історії філософії України вимагає від історика філософії виявлення особливої логіки, розуміння самотності філософської традиції та проблем вітчизняної філософії, постійного критичного перегляду й вдосконалення методологічних засад історико-філософського дослідження [15, с. 32].

Підсумовуючи проаналізований матеріал можна зробити наступні висновки.

До основних методологічних засад даного дисертаційного дослідження історії української політичної філософії як складової національної культури слід віднести предметну, функціональну та методологічну диференціацію політичної філософії та політичної науки в цілому, й історії політичної філософії та історії політичної думки зокрема

Виходячи із позиції І. І. Кравченка щодо предметної, функціональної та методологічної диференціації політичної філософії та політичної науки можна стверджувати, що дослідження історії вітчизняної політичної філософії у методологічному плані – це не стільки дослідження *текстів* політичних філософів минулого (це завдання переслідує й успішно виконує історія політичної науки), скільки у реконструкції політичного світу України, елементом якого постають власне філософсько-світоглядні принципи, ідеї, концепції, вчення, напрями тощо. Звичайно ж, усі вони представлені у корпусі текстів, однак, *текст* у даному випадку досліджується в особливому модусі – у модусі *елемента політичного світу*, а не як самостійний предмет аналізу, яким він постає у предметно-проблемній сфері історії політичної науки.

Політична філософія постає не просто відстороненою рефлексією буття політичного світу, але й одночасно постає невід'ємною частиною самого політичного світу. Коли ми досліджуємо політичний світ, предметом нашого аналізу постають філософські ідеї, концепції, теорії, вчення, напрями, які упродовж історичного роз-

виту самі стали об'єктивованими елементами політичного світу, що мають онтологічний статус. Отже можна зробити висновок, що вивчення політичного світу української духовної культури (у його онтологічному вимірі) можна віднести до предметної сфери історії української філософії як галузі історико-філософської науки, а гносеологічними принципами пізнання політичного світу (політична епістемологія) можуть стати методологічні концепції дослідження історії української філософії та історії української духовної культури. Хоча, звичайно ж, предметна сфера та методи історико-філософського пізнання не вичерпують предметну та методологічну сферу політичної філософії.

Використовуючи термінологію К. С. Гаджієва, можна сформулювати завдання політичної філософії, яке полягає у тому, що політична філософія має осмислити ідеї, теорії, принципи, постулати, думки, які покладені в основу політичного світу, постають онтологічними, об'єктивованими елементами його структури [1, с. 198].

Відповідно, ми можемо сформулювати основне завдання й нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії. Його суть полягає у здійсненні раціональної реконструкції та критичного аналізу основних ідей, теорій, принципів, постулатів, напрямів, які стали об'єктивованими онтологічними елементами політичного світу української культури. Предметна відмінність історії української політичної філософії від історії політичної думки України, на нашу думку, полягає у тому, що остання зосереджується на змісті політичних ідей, концепцій, напрямів, течій минулого не ставить питання про їх онтологічний статус, зосереджуючись переважно на аналізі їх змісту. Історія політичної думки України абстрагується від розв'язання питання про онтологічний статус політичних вчень минулого, розглядаючи їх як рефлексію політичного буття України конкретно-історичного періоду. Важливим моментом тут постає те, що будь-яка доступна для нашого вивчення політична ідея представлена у формі тексту, але не кожен текст стає елементом політичної дійсності, складає онтологічні засади політичного світу духовної культури.

В сучасних умовах розвитку українського суспільства та української держави важко переоцінити роль і значення політичної філософії як науково-дослідного напрямку вивчення онтологічних засад національної культури, спрямованого на пошук об'єктивованих, дійсних умов можливості суспільного консенсусу, його світоглядно-методологічних та аксіологічних засад.

Саме такі завдання, на нашу думку, у багатоманітні наукових праць з історії політичної думки України досить нечасто ставилися дослідниками, які надавали перевагу здійсненню скоріш об'єктивної історико-філософської рефлексії конкретно-історичних політичних ідей, течій, напрямів, персоналій, аніж завданням трансформації наявного політичного простору.

Саме тому, одним із завдань нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії, політичного світу як складової історії української національної культури є здійснення кроку до таких трансформацій наявного політичного світу України, який стане умовою можливості суспільного й політичного консенсусу як чинника гуманітарного розвитку сучасного суспільства.

З'ясувавши предметні та методологічні засади нашого дослідження історії вітчизняної політичної філософії та політичного світу як складової історії української національної культури, ми прийшли до висновку, що одним із способів дослідження політичного світу як складової вітчизняної духовної культури може стати історія української філософії як галузь сучасної історико-філософської науки.

На проаналізованого матеріалу можна стверджувати, що методологічною основою нашого дослідження історії української політичної філософії можуть стати описова (історіографічна) методологічна модель дослідження історико-філософського процесу, основні принципи концепції історико-філософського українознавства В. С. Горського, основні методологічні засади тематично-персональної концепції вивчення історії української філософії (В. С. Лісовий, М. Ю. Русин, І. В. Огородник, С. В. Бондар та ін.), основні ідеї концепції "історії історії філософії" (Ю. В. Кушаков, В. Г. Табачковський, В. С. Горський), основні положення концепції "філософії історії української філософії" С. Л. Йосипенка.

Основними методами нашого дисертаційного дослідження історії української політичної філософії стали метод раціональної реконструкції історико-філософського процесу, метод реконструктивної рефлексії, методи проблемно-категоріального та соціокультурного аналізу, метод біографічного аналізу та метод іманентної критики.

На основні проаналізованих теоретичних та методологічних ідей, представлених у сучасній дослідницькій літературі, стає можливим подальше дослідження формування політичного світу в історії української культури, аналіз процесу концептуалізації політичного досвіду у вітчизняній філософській культурі.

Список використаних джерел:

1. Гаджіев К. С. Политическая философия / Отд-ние экон. РАН; науч.-ред. совет изд-ва "Экономика". – М.: ОАО "Издательство "Экономика", 1999. – 606 с. – С. 198.
2. Йосипенко С. Л. До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті / С. Л. Йосипенко. – К.: Український центр духовної культури, 2008. – 391 с. – С. 6.
3. Каменский З. А. Методология историко-философского исследования / З. А. Каменский. – М.: ИФ РАН, 2002. – 371 с.
4. Лакатос И. История науки и ее рациональные реконструкции / Имре Лакатос // Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. – М.: АСТ, Ермак, 2003. – С. 255–344.
5. Руденко С. В. "Історіографія історії філософії" як спосіб реконструкції історії філософії України / С. В. Руденко // Гуманітарні студії : зб. наукових праць. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. – Вип. 8. – С. 74–79.
6. Руденко С. В. Історія української філософії та її раціональні реконструкції // Філософія та політологія у структурі сучасного гуманітарного знання (теоретичні та методологічні аспекти) : монографія / [Л. В. Губерський, А. Є. Конверський, В. А. Бугров, С. В. Руденко та ін.]. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. – 543 с.
7. Руденко С. В. Історія української філософії: методологічні стратегії дослідження / С. В. Руденко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2013. – Вип. 111. – С. 25–29. – С. 29.
8. Руденко С. В. Культурологические аспекты современных методологических подходов к исследованию истории украинской философии // Studia culturae. Научный альманах кафедр культурологии, эстетики и философии культуры и Центра изучения культуры Санкт-Петербургского государственного университета. Учредитель Санкт-Петербургское философское общество. – СПб.: Издательство СПбГУ, 2013. – Вип. 16. – С. 310–319.
9. Руденко С. В. Методологічні засади сучасних концепцій дослідження історії української філософії : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук: 09.00.05 / С. В. Руденко. – К., 2013. – 40 с. – С. 13.
10. Руденко С. В. Основні принципи тематично-персональної концепції історії української філософії / С. В. Руденко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – Вип. 97. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. – С. 32–34.
11. Руденко С. В. Сутність та основні методологічні системи раціональної реконструкції історії української філософії / С. В. Руденко // Гуманітарні студії : зб. наукових праць. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. – Вип. 12. – С. 78–86. – С. 81.
12. Руденко С. В. Сучасні методологічні концепції дослідження історії української філософії : монографія / С. В. Руденко. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. – 279 с.
13. Руденко С. В. Теоретичні проблеми розвитку історії української філософії у сучасних дослідженнях (концепція історико-філософського українознавства В. С. Горського) / С. В. Руденко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. – Вип. 98. – С. 25–28.
14. Руденко С. В. Теоретичні проблеми розвитку історії української філософії у сучасних дослідженнях (ідея "філософії історії української філософії" С. Йосипенка) / С. В. Руденко // Гуманітарні студії : зб. наукових праць. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. – Вип. 7. – С. 78–90.
15. Руденко С. В. Філософські погляди В. П. Петрова : монографія / С. В. Руденко. – К.: ПАРАПАН, 2008. – 136 с. – С. 32.
16. Руденко С. В. Метод біографічного аналізу в структурі теорії історико-філософського процесу / С. В. Руденко // Віс-

ник КНУ імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К. : ВПЦ Київський університет, 2009. – Вип. 93. – С. 172–174. 17. Русин М. Ю., Руденко С. В. Соціокультурний аналіз як метод філософсько-естетичних досліджень / С. В. Руденко, М. Ю. Русин // Гуманітарні студії : зб. наукових праць. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2008. – Вип. 3. – С. 89–103. – С. 93. 18. Сорока М. В. Предметна диференціація політичної філософії та політичної науки як методологічна основа дослідження історії української політичної філософії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2014. – Вип. 116. – С. 32–38.

19. Хесле В. Гении философии Нового времени / пер. с нем. А. К. Судачкова. – М. : Наука, 1992. – 224 с.

Надійшла до редколегії 11.06.2014

М. В. Сорока

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ УКРАИНСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ

В статье анализируются представленные в современной научной литературе методологические концепции, методы и приемы изучения истории украинской философии, формулируются методологические основания исследования автором истории украинской политической философии.

Ключевые слова: методология исследования истории украинской философии, политическая философия, история украинской политической философии.

M. V. Soroka

RESEARCH METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF HISTORY OF POLITICAL PHILOSOPHY IN UKRAINE

In this article the available in contemporary scientific literature methodological concepts, methods and techniques for studying the history of Ukrainian philosophy are analyzed, methodological principles of research by the history of Ukrainian political philosophy are formulated.

Keywords: research methodology of history of Ukrainian philosophy, political philosophy, history of Ukrainian political philosophy.